

Hotar frihandeln vårt oberoende?

Det är en vanlig uppfattning att det pris Sverige som nation betalar för att få skörda frukterna av den internationella arbetsfördelningen är ett uppgivande av sitt självbestämmande. Särskilt bland dem som gärna ser en radikalt annorlunda samhällsutveckling än den nuvarande utpekas ofta frihandeln som ett avgörande hinder. Den åsikten återfinns tex i Nordal Åkermans uppmärksammade debattbok *Kan vi krympa Sverige? Förslag till en mänskligare utvecklingsmodell*. Det är också vanligt att hävda att frihandeln väsentligt minskar vårt oberoende på ett annat sätt, nämligen genom att göra landet sårbart för störningar och förändringar i omvärlden, tex konjunkturer, oljekriser och snabba prisförändringar. Vid ett första påseende kan dessa uppfattningar verka rimliga och riktiga.

Det går heller inte att förneka, särskilt med facit av 70-talet i handen, att händelser i omvärlden på ett påtagligt sätt påverkar den svenska ekonomin. Vi saknar emellertid inte möjligheter att på olika sätt dämpa utifrån kommande störningar. Man kan tex peka på möjligheterna att avskärma sig från utländsk inflation genom att revalvera, att minska de negativa effekterna av en avspärrning genom beredskapslagring av särskilt viktiga varor och att skydda konkurrensutsatt produktion genom subventioner och andra åtgärder. I allmänhet går det alltså att väsentligt minska sårbarheten – naturligtvis till betydande kostnader.

Men de som vill fästa uppmärksamheten på vår sårbarhet för utländska störningar bortser från att frihandeln samtidigt skyddar oss från en annan typ av störningar, nämligen de som uppstår *inom* landet. Detta inses kanske om man ställer sig frågan hur utsatt den svenska ekonomin skulle vara för störningar av olika slag om vi vore helt självförsörjande. Det är inte alls orimligt att tänka sig att sårbarheten skulle öka och störningarna vara svårare. Tänk tex på vilka följder torka och översvämningar får i länder som är självförsörjande med livsmedel! Utrikeshandel gör att ett land inte behöver lita helt till sin egen produktion och distribution utan får tillgång till en mängd andra källor för sina behov. Om det uppträder störningar av något slag i ett land från vilket man importerar, eller priset hastigt stiger på en vara, finns nästan alltid en möjlighet att ersätta landet eller varan med någon annan. Det är få länder som är så stora att den flexibiliteten erbjuds inom landets gränser – dit hör inte vi.

Man kan alltså säga att den starka integrationen med utlandet betyder att kortsiktiga inhemska störningar i produktion och efterfrågan får *mindre* effekter på konsumtion och priser i Sverige än om landet vore en mera sluten ekonomi. Paradoxalt nog ger således utrikeshandeln oss också mera oberoende – den fungerar som en stötdämpare vid inhemskt uppkomna störningar.

Den oro som Åkerman och andra känner för frihandelns inverkan på vårt oberoende gäller inte så mycket sårbarheten som det minskade självbestäm-

mandet. Framför allt gäller den våra möjligheter att själva bestämma hur produktionen ska ske. Deltagandet i den internationella konkurrensen gör det omöjligt, säger man, att forma produktionen och samhällslivet i vidare mening som vi själva vill ha det. I stället för små, självhushållande regioner, där produktionen sker i mänsklig skala och under avstressade former, får vi en väldig koncentration av människor och näringsliv och produktion för export i stor skala och under omänskliga effektivitetskrav. Som beskrivning av hur en del av samhället ser ut i dag är bilden sann. Men därav följer inte att man utan vidare kan skylla förhållandena på frihandeln. Det finns inga internationella avtal som förhindrar oss från att forma produktionen efter egen önskan. Om vi t ex vill förbjuda arbetsplatser med fler än 100 anställda, tempoarbete och det löpande bandet står det oss fullständigt fritt. Att vi inte redan har gjort så beror på att vi gör en avvägning mellan arbetsförhållanden och effektivitet, dvs konsumtionsstandard. Den avvägningen förändras kontinuerligt. I vissa fall har vi t o m valt att sänka effektiviteten för att förbättra arbetsförhållandena, t ex i skogsbruket.

I stället för att utgöra ett hinder för att forma produktionen och arbetslivet som vi själva vill är frihandeln på sätt och vis en hjälp – den hjälper oss att avläsa vad en viss förändring kostar. Att t ex sänka tempot vid det löpande bandet på Hisingen innebär att kostnaden för att producera en Volvo ökar. Ökade kostnader måste förr eller senare via utrikeshandeln medföra sänkta reallöner.

Tanken att frihandeln utgör ett avgörande hinder för en radikal förändring av produktionslivet bygger enligt min mening på en missuppfattning. Kostnaderna för en sådan förändring uppfattas som en inskränkning av den nationella suveräniteten, bara därför att de kan avläsas i bytesbalansen. Det spelar naturligtvis inte någon avgörande roll var kostnaderna uppträder. De kostnader som var förbunda med bekanta förändringar av produktionen i Stalins Sovjetunionen och Pol Pots Kampuchea uppfattades inte, givetvis utan några jämförelser i övrigt, som hinder för det nationella självbestämmandet.

